

УДК 624.071.3

М.М. Шпак

Національний університет “Львівська політехніка”, кафедра БКМ

**ВПЛИВ УСАДКИ БЕТОНУ
НА ВТРАТИ ПОПЕРЕДНЬОГО НАПРУЖЕННЯ
В ЗАЛІЗОБЕТОННИХ ЕЛЕМЕНТАХ
ЗІ ЗМІШАНИМ АРМУВАННЯМ**

© Шпак М.М., 2002

Наведено залежності з визначення величини втрат попереднього напруження в залізобетонних елементах зі змішаним армуванням. Порівняні зміни зусиль для елементів попереднього напруженого типу та зі змішаним армуванням.

Вступ

Норми [1] встановлюють фіксовані значення величин втрат попереднього напруження арматури від усадки бетону в залізобетонних конструкціях. Зокрема для важкого бетону природного тужавіння класів В35 і нижче, В40 та В45 і вище втрати становлять, відповідно, 40, 50 та 60 МПа. Для важкого бетону, підданого тепловій обробці, а також для бетонів інших видів вводяться поправкові коефіцієнти.

Усадка, на відміну від повзучості бетону, проявляється без впливу зовнішнього навантаження, хоча під впливом зусилля обтиснення бетону в ранньому віці в попередньо напружених конструкціях в умовах формування гелевої складової цементного каменю цей вплив, очевидно, певним чином буде проявлятися.

Усадка бетону спричиняє втрати попереднього напруження в арматурі попередньо напружених залізобетонних конструкцій. Ці втрати зумовлені тим, що стискувальні напруження в арматурі, які спричинені усадкою підсумовують з розтягувальними напруженнями, які створюються в попередньо напруженій арматурі. Якщо в арматурі під впливом усадки виникають стискувальні напруження, то в бетоні – розтягувальні, які, накладаючись з напруженнями попереднього обтиснення бетону, призводять до зниження моменту (зусилля) утворення тріщин.

Теоретичні основи розрахунку втрат попереднього напруження від усадки бетону в елементах зі змішаним армуванням.

Правильне врахування усадки становить практичний інтерес, зокрема, в залізобетонних елементах зі змішаним армуванням. Необхідно відмітити, що співвідношення між кількістю попередньо напруженої і звичайної арматури характеризується коефіцієнтом часткового попереднього напруження

$$k_{pp} = \frac{N_{sp}z_{sp}}{N_{sp}z_{sp} + N_s z_s}, \quad (1)$$

де N_{sp} , N_s – розрахункові зусилля відповідно в попередньо напруженій S_p та звичайній S_{np} арматурі за умови, що $N_{sp}z_{sp} + N_s z_s = const$; z_{sp} , z_s – плечі внутрішніх пар сил.

Отже, для звичайних залізобетонних елементів $k_{pp} = 0$, для “чисто” попередньо напружених – $k_{pp} = 1$.

Звичайна арматура, виступаючи внутрішньою перепоною усідання бетону, зменшує деформації усадки порівняно з неармованим або повністю попередньо напруженим елементом. Так в [2] значення деформацій усадки армованої балки рекомендується обчислювати за формулою

$$\varepsilon_{sh,r} = \varepsilon_{sh} e^{-n\mu_s}, \quad (2)$$

де ε_{sh} – відносна деформація вільної усадки бетону; μ_s – коефіцієнт армування ненапруженою арматурою.

В [3] вплив звичайної арматури на зменшення втрат попереднього напруження арматури в центральній обтиснутій частині типу колон зі змішаним армуванням рекомендується обчислювати за формулою

$$\sigma_{sh,r} = \varepsilon_{sh}(t) E_s B, \quad (3)$$

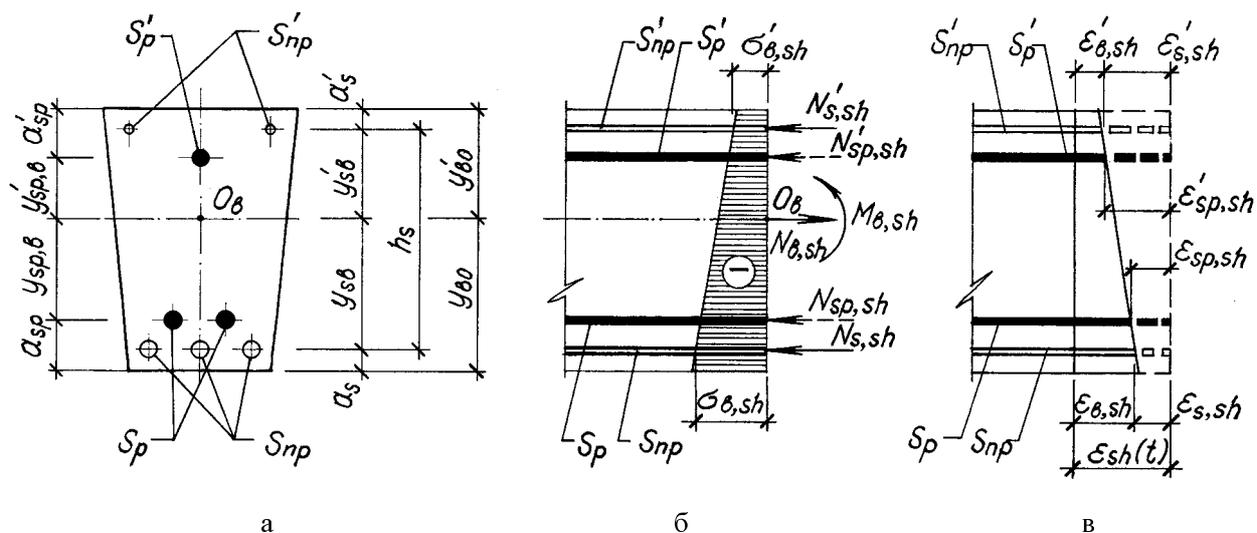
тут

$$B = \frac{1 + \alpha_s \mu_s}{1 + \alpha_s \mu_s \gamma}, \quad (4)$$

де $\varepsilon_{sh}(t)$ – відносна деформація вільної усадки бетону на момент часу t визначення втрат попереднього напруження; $\sigma_{sh,r}$ – втрати попереднього напруження від усадки армованого бетону; γ – функція лінійної повзучості бетону, що визначається залежно від характеристики повзучості $\varphi_{cr}(t)$ та віку бетону τ_1 , який приймають за початок відліку часу її проявлення; $\mu_s = (A_{sp} + A_s)/A_b$ – загальний коефіцієнт армування.

Із формул (3) та (4) випливає, що попередньо напружена арматура також стримує деформації усадки, хоча це не відповідає фізичній моделі напружено-деформованого стану елемента під впливом усадки бетону (див. рисунок).

Розглянемо несиметрично армований елемент довільного профілю з однією віссю симетрії та з подвійною як напруженою S_p , S_p' , так і ненапруженою арматурою S_{np} , S_{np}' , яка має зчеплення з бетоном (рисунок, а). Позначимо власні стискувальні напруження в звичайній арматурі S_{np} та S_{np}' від усадки бетону через $\sigma_{s,sh}$ та $\sigma'_{s,sh}$, а власні розтягувальні напруження в бетоні на рівні звичайної арматури – відповідно через $\sigma_{b,sh}$ та $\sigma'_{b,sh}$. Оскільки попередньо напружена арматура не бере участі у формуванні власного напружено-деформованого стану перерізу, спричиненого усадкою бетону, тому втрати зусиль попереднього напруження N_{sp} та N_{sp}' у відповідних арматурах S_p та S_p' на цьому етапі розрахунку не враховуємо.

Напружено-деформований стан перерізу елемента
з подвійним змішаним армуванням, спричинений усадкою бетону:
а – поперечний переріз; б – етюра напружень в бетоні і схема зусиль;
в – схема вільних і зв'язаних деформацій бетону і арматури;
 O_b – центр ваги бетонного перерізу

Отже, в перерізі діють відповідні внутрішні зусилля: в бетоні $M_{b,sh}$ і $N_{b,sh}$, а в арматурі S_{np} і S'_{np} відповідно $N_{s,sh}$ і $N'_{s,sh}$ (рисунок, б).

Складемо рівняння рівноваги внутрішніх зусиль, зумовлених усадкою бетону (знаки зусиль прийнято з урахуванням того, що розтягувальним напруженням присвоюється знак мінус, а стискувальним – знак плюс):

$$N_{b,sh} + N_{s,sh} + N'_{s,sh} = 0; \quad (5)$$

$$M_{b,sh} - N_{s,sh}y_{sb} + N'_{s,sh}y'_{sb} = 0. \quad (6)$$

Оскільки рівнянь два, а невідомих чотири, необхідно скласти два додаткових рівняння сумісності деформацій бетону і арматури. Із рисунка, в випливає, що в будь-який момент часу t відносна деформація $\epsilon_{s,sh}$ ненапруженої арматури від усадки бетону повинна дорівнювати відносній деформації вільної усадки бетону $\epsilon_{sh}(t)$ за вирахуванням відносної деформації розтягання бетону $\epsilon_{b,sh}$ на рівні центра ваги арматури S_{np} . Отже, для нижньої ненапруженої арматури S_{np} запишемо

$$\epsilon_{s,sh} = \epsilon_{sh}(t) - \epsilon_{b,sh}, \quad (7)$$

для верхньої ненапруженої арматури S'_{np}

$$\epsilon'_{s,sh} = \epsilon_{sh}(t) - \epsilon'_{b,sh}. \quad (8)$$

Записуючи формули (7), (8) через напруження і розглядаючи усадку як тривалий процес, який описується математичними залежностями технічного варіанта феноменологічної теорії повзучості (модернізована теорія старіння) [3, 4], запишемо

$$\frac{\sigma_{s,sh}}{E_s} = \epsilon_{sh}(t) + \frac{\sigma_{b,sh}}{E_b} \gamma, \quad (9)$$

$$\frac{\sigma'_{s,sh}}{E_s} = \varepsilon_{sh}(t) + \frac{\sigma'_{b,sh}}{E_b} \gamma. \quad (10)$$

Другі члени формул (9) і (10) – деформації видовження бетону за період часу (τ_1-t) від усадки бетону, зумовлені гальмівним впливом звичайної арматури.

Виразимо внутрішні зусилля (рисунок, б) через напруження в бетоні

$$N_{b,sh} = \frac{(\sigma_{b,sh} y'_{sb} + \sigma'_{b,sh} y_{sb}) A_b}{h_s}, \quad (11)$$

$$M_{b,sh} = \frac{(\sigma'_{b,sh} - \sigma_{b,sh}) I_b}{h_s} \quad (12)$$

та в арматурі S_{np} і відповідно S'_{np} :

$$N_{s,sh} = \sigma_{s,sh} A_s, \quad (13)$$

$$N'_{s,sh} = \sigma'_{s,sh} A'_s. \quad (14)$$

Розв'язуючи сумісно рівняння (5), (6), (9), (10) з урахуванням (11)–(14), одержимо напруження від усадки бетону в ненапруженій нижній S_{np} та верхній S'_{np} арматурах. У вказаних формулах

$$\sigma_{s,sh} = \varepsilon_{sh}(t) E_s (D_1 - D_2), \quad (15)$$

$$\sigma'_{s,sh} = \varepsilon_{sh}(t) E_s (D_3 - D_4), \quad (16)$$

тут $D_1 = A_1/A_5$, $D_2 = A_2/A_5$, $D_3 = A_3/A_5$, $D_4 = A_4/A_5$ – коефіцієнти,

$$A_1 = i_b^2 + \alpha_s \mu'_s \gamma (i_b^2 + y_{sb}'^2), \quad (17)$$

$$A_2 = \alpha_s \mu'_s \gamma (i_b^2 - y_{sb} y'_{sb}), \quad (18)$$

$$A_3 = i_b^2 + \alpha_s \mu_s \gamma (i_b^2 + y_{sb}^2), \quad (19)$$

$$A_4 = \alpha_s \mu_s \gamma (i_b^2 - y_{sb} y'_{sb}), \quad (20)$$

$$A_5 = i_b^2 [1 + \alpha_s (\mu_s + \mu'_s) \gamma] + \alpha_s (\mu_s y_{sb}^2 + \mu'_s y_{sb}'^2 + \alpha_s \mu_s \mu'_s \gamma^2) \gamma, \quad (21)$$

$$\mu_s = \frac{A_s}{A_b}, \quad \mu'_s = \frac{A'_s}{A_b}, \quad i_b^2 = \frac{I_b}{A_b}, \quad \alpha_s = \frac{E_s}{E_b}, \quad (22)$$

де A_b , I_b – площа і момент інерції бетонного перерізу; A_s , A'_s – площа нижньої S_{np} і верхньої S'_{np} ненапруженої арматури; y_{sb} , y'_{sb} – віддаль від центра ваги бетонного перерізу до центра ваги ненапруженої арматури S_{np} і S'_{np} відповідно; $h_s = y_{sb} + y'_{sb}$ – віддаль між центрами ваги арматур S_{np} і S'_{np} ; E_s , E_b – модулі пружності звичайної арматури і бетону.

Напруження в бетоні від усадки на будь-якій віддалі y_{bi} від центра ваги бетонного перерізу можна обчислити за формулою

$$\sigma_{b,sh,i} = -\mu_s \sigma_{s,sh} \left(1 \pm \frac{y_{sb} y_{bi}}{i_b^2} \right) - \mu'_s \sigma'_{s,sh} \left(1 \mp \frac{y'_{sb} y_{bi}}{i_b^2} \right), \quad (23)$$

тут верхні знаки приймають для бетонного волокна, розташованого знизу від центра ваги бетонного перерізу, нижні знаки – для волокна, розташованого відповідно зверху.

Напруження в арматурі S_i і S_i' довільного i -го рівня від усадки бетону визначають за формулою

$$\sigma_{sh,i} = \frac{E_{si}}{E_s h_s} [\sigma_{s,sh}(y'_{sb} \pm y_{sb,i}) + \sigma'_{s,sh}(y_{sb} \mp y_{sb,i})], \quad (24)$$

тут E_{si} – модуль пружності i -го ряду арматури; верхні знаки приймають для i -го ряду арматури S_i , розташованої знизу від центра ваги бетонного перерізу, нижні знаки – для i -го ряду арматури S_i' , розташованої зверху.

Для елементів зі змішаним подвійним армуванням втрати в попередньо напруженій арматурі від усадки бетону визначатимуться деформаціями вкорочення звичайної арматури на тому ж рівні, тобто, будуть дорівнювати напруженням у звичайній арматурі, які можна обчислити за формулою

$$\sigma_{sp,sh,i} = \frac{E_{sp}}{E_s h_s} [\sigma_{s,sh}(y'_{sb} \pm y_{sp,bi}) + \sigma'_{s,sh}(y_{sb} \mp y_{sp,bi})], \quad (25)$$

де E_{sp} – модуль пружності попередньо напруженої арматури.

Так, при симетричній звичайній арматурі попередньо напружених колон зі змішаним армуванням втрати попереднього напруження від усадки бетону можна обчислити, прийнявши у формулах (14)–(22), (25) $\mu_s = \mu'_s$ та $y_{sb} = y'_{sb}$, за такою спрощеною формулою:

$$\sigma_{sp,sh} = \frac{\varepsilon_{sh}(t) E_{sp}}{1 + 2\alpha_s \mu_s \gamma}. \quad (26)$$

Для елемента з подвійною звичайною арматурою S_{np} і S_{np}' та поодиначним армуванням попередньо напруженою арматурою S_p , розташованою на віддалі $y_{sp,b}$ від центра ваги бетонного перерізу, втрати попереднього напруження від усадки бетону можна обчислити за формулою

$$\sigma_{sp,sh} = \frac{E_{sp}}{E_s h_s} [\sigma_{s,sh}(y'_{sb} + y_{sp,b}) + \sigma'_{s,sh}(y_{sb} - y_{sp,b})]. \quad (27)$$

Приклад визначення втрат попереднього напруження від усадки бетону та аналіз результатів

З метою дослідження впливу звичайної арматури S_{np} на значення втрат попереднього напруження арматури S_p , S_p' в балках зі змішаним армуванням розроблено відповідну програму комп'ютерного розрахунку. В основу програми покладено фізичну модель, показану на рисунку і використано методику [3, 4] з урахуванням вищевикладеного. Для аналізу вибрано конструкції балок перерізом 120×240 мм, які подібні до досліджених експериментально [5], з однаковим початковим зусиллям обтиснення бетону. Попередньо напруженою арматурою S_p , S_p' прийнято канати класу К-7, ненапруженою арматурою S_{np} , S_{np}' – звичайна арматура класу А-III. Початкове значення попереднього напруження арматури S_p та S_p' з урахуванням перших втрат

прийнято таке, що дорівнює $\sigma_{sp,1} = \sigma'_{sp,1} = 800$ МПа. Для порівняння розглянуто повністю попередньо напружені балки типу ПН, які армовані тільки канатами ($a_{sp} = a'_{sp} = 5,5$ см), балки зі змішаним армуванням, тобто частково попередньо напружені типу ЧПН і ненапружені балки типу НП армовані звичайною арматурою ($a_s = a'_s = 2,5$ см). Для балок ЧПН коефіцієнт k_{pp} змінюється в діапазоні від нуля до одиниці, і визначається за формулою (1). Коефіцієнт армування прийнятий близьким до граничного.

Бетон важкий класу В40 природного тужавіння складу Ц:П:Щ = 1:0,78:1,94 з витратою води $W = 208$ л/м³ бетону. Передавальна міцність бетону $R_{bp} = 28$ МПа у віці $\tau_1 = 14$ діб. Модуль пружності бетону з моменту обтиснення і висихання дорівнює $E_b = 0,32 \times 10^5$ МПа. У разі наявності даних про дозування складових бетонної суміші без пластифікаторів нормативне значення міри повзучості визначено за формулою

$$C_n(t) = 15,5 \cdot 10^{-5} \frac{W}{B + \Delta R}, \quad (28)$$

де ΔR – збільшення міцності бетону після його обтиснення, прийняте таким, що дорівнює 4 МПа.

Отже, $C_n(t) = 15,5 \cdot 10^{-5} \cdot 208 / (40 + 4) = 7,33 \cdot 10^{-5}$ МПа⁻¹.

Нормативне значення усадки бетону обчислено за формулою (2.33) [3]

$$\varepsilon_{sh,n} = \varphi W^{2/3}, \quad (29)$$

де φ – безрозмірний коефіцієнт, який приймають для важкого бетону $0,14 \cdot 10^{-6}$. Отже, $\varepsilon_{sh,n} = 0,14 \cdot 10^{-6} \cdot 208^{2/3} = 49 \cdot 10^{-5}$.

Кінцеві значення параметрів повзучості і усадки в момент часу t визначено за формулами (2.30) і (2.31) [3]

$$\varphi_{cr}(t) = C_n(t) E_b \xi_1 \xi_2 \xi_3 \xi_t, \quad (30)$$

$$\varepsilon_{sh}(t) = \varepsilon_{sh,n} \zeta_1 \zeta_2 \zeta_3 \zeta_t, \quad (31)$$

де ξ_i, ζ_i – коефіцієнти, які враховують відхилення фактичних умов роботи елемента від прийнятих середніх; ξ_t, ζ_t – коефіцієнти, які враховують проміжкові значення $\varphi_{cr}(t), \varepsilon_{sh}(t)$ в частках від граничних, визначених при $t = \infty$.

Так, за умов, що $\tau_1 = 14$ діб, питома вологість середовища – 70 %, питома поверхня балок – $0,25$ см⁻¹, за табл. 2.12 [3] коефіцієнти $\xi_1 = 1, \xi_2 = 0,85, \xi_3 = 0,87, \xi_t = 1$, а характеристика повзучості за формулою (30) – $\varphi_{cr}(t) = 1,73$. Тоді коефіцієнт $\gamma = 2,25$ ([3], табл. 2.10).

За тих самих умов коефіцієнти $\zeta_1 = 0,98, \zeta_2 = 0,93, \zeta_3 = 0,91, \zeta_t = 1$, а кінцеве значення усадки за формулою (31) – $\varepsilon_{sh}(t) = 40 \cdot 10^{-5}$.

Втрати попереднього напруження в арматурі S_p, S'_p та напруження стискання в арматурі S_{np} від усадки бетону визначені за формулами (15), (16) та (25). Рівнодійне зусилля ΔP всіх втрат для балки повністю попередньо напруженої типу ПН і відповідно для балок зі змішаним армуванням типу ЧПН обчислено за формулами

$$\Delta P_p = \sigma_{sp,sh} A_{sp} + \sigma'_{sp,sh} A'_{sp}, \quad (32)$$

$$\Delta P_{pp} = \Delta P_p + \sigma_{s,sh} A_s + \sigma'_{s,sh} A'_s \quad (33)$$

Результати обчислень наведені в таблиці.

Характеристики досліджених параметрів

Тип балок	k_{pp}	A_s см ²	A_{sp} см ²	$\sigma_{b,sh}$ МПа	$\sigma_{s,sh}$ МПа	$\sigma_{sp,sh}$ МПа	ΔP_i кН	$\frac{\sigma_{sp,sh,i}}{\sigma_{sp,sh,ПН}}$	$\frac{\Delta P_i}{\Delta P_p}$
ПН	1	0,001	2,838	0	79,99	72,0	20,46	1	1
ЧПН	0,82	1,425	2,365	-1,16	67,60	63,1	24,58	0,88	1,20
ЧПН	0,70	2,850	1,892	-2,03	58,35	56,5	27,33	0,78	1,33
ЧПН	0,50	4,273	1,419	-2,7	51,18	51,4	29,18	0,71	1,42
ЧПН	0,34	5,697	0,946	-3,24	45,46	47,3	30,39	0,66	1,48
ЧПН	0,17	7,121	0,473	-3,68	40,79	44,0	31,14	0,61	1,52
НП	0	8,545	0,001	-4,04	36,90	41,2	31,55	0,57	1,54

З аналізу даних таблиці випливає, що усадка бетону балок типу ЧПН зі змішаним армуванням зменшується в 2,17 раза в міру зменшення коефіцієнта часткового попереднього напруження k_{pp} . Одночасно під впливом усадки зменшуються напруження в звичайній арматурі S_{np} та втрати попереднього напруження в арматурі S_p . Зменшення усадки призводить до зменшення втрат попереднього напруження ЧПН-балок. Так, в разі $k_{pp} = 0,17$ втрати $\sigma_{sp,sh}$ становлять 0,61 від втрат ПН-балок. Зі зменшенням кількості звичайної арматури, або те ж саме, що і зі зростанням k_{pp} , в ній збільшуються стискувальні напруження, що пов'язане зі зростанням деформацій усадки. Деформація усадки ПН-балок дорівнює відносній деформації вільної усадки бетону $\epsilon_{sh}(\infty) = 41 \cdot 10^{-5}$, а НП-балок – $\epsilon_{sh}(\infty) = 18,5 \cdot 10^{-5}$, тобто в 2,17 раза меншою.

Однак особливу увагу треба звернути на рівнодійне зусилля втрат попереднього обтиснення бетону, яке для ПН-балок ($k_{pp} = 1$) становило 20,46 кН, а для НП-балок ($k_{pp} = 0$) – 31,6 кН, що в 1,54 раза більше. З цієї причини вигіднішим є застосування якомога міцніших сталей, що призводить до зменшення коефіцієнта армування перерізу. Крім того, надмірне насичення перерізу звичайною арматурою з часом може призвести до появи тріщин, про що свідчать високі напруження розтягання бетону $\sigma_{b,sh}$ для ЧПН-балок і НП-балок у діапазоні зміни k_{pp} від 0,34 до 0.

Висновки

В елементах зі змішаним армуванням звичайна арматура стримує деформації вільної усадки бетону, що зумовлює зменшення втрат попереднього напруження. Усадка армованого бетону порівняно з неармованим може бути меншою більше ніж у два рази. Усадкові деформації і пов'язані з ними напруження в арматурі S_{np} і S_p призводять до втрат рівнодійного зусилля обтиснення бетону, яке зростає в міру насичення перерізу арматурою. Як і в нормах проектування [1], під час обчислення рівнодійного зусилля обтиснення бетону напруження в звичайній арматурі потрібно приймати такими, що дорівнюють

втратам попереднього напруження від усадки, але значення цих втрат залежить від кількості звичайної арматури.

1. СНиП 2.03.01-84*. *Бетонные и железобетонные конструкции. Госстрой СССР.* – М., 1989, – 80 с. 2. *Бабич Є.М., Борисюк О.П., Коцебчук П.П. Залізобетонні балки і плити зі змішаним армуванням.* – Рівне, 1997. – 134 с. 3. *Гольшев А.Б. и др. Проектирование железобетонной конструкции: Справочное пособие / А.Б.Гольшев, В.Я.Бачинский и др.; Под ред. А.Б.Гольшева.* – 2-е изд., перераб. и доп. – К., 1984. – 128 с. 4. *Гольшев А.Б., Полицук В.П., Руденко И.В. Расчет железобетонных стержневых систем с учетом фактора времени.* – К., 1984. – 128 с. 5. *Шпак М.М., Стасюк М.І. Аналіз тріщиностійкості залізобетонних балок зі змішаним армуванням під впливом повзучості обтиснутого бетону // Будівельні конструкції: Міжвідом. наук.-техн. зб.* – К., 1999. – Вип. 50. – С. 292–298.